

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

SÖZ

GENEL BİLGİ

Çağdaş Türk dili alanı, Balkanlardan Büyük Okyanusa, Kuzey Buz Denizinden Tibet'e kadar uzanan yaklaşık on bir milyon kilometre karelik geniş bir alandır. Hem tarihî akışı içinde dilin kendi tabiatından kaynaklanan değişimler hem de coğrafya, farklı sosyo-kültürel çevrelerle ilişki vb. dış faktörlerle Türk dili, bütün dillerde olduğu gibi bir yandan değişmiş, bir yandan da kollara, diyalektlere ayrılmıştır. Diyalekt farklılıklarının derecesinin 20. yüzyıl öncesi dil tarihinde önemli olduğunu söylemek oldukça güçtür. Ancak bu durumun, bugün de devam ettiğini dile getirmek gerçeği tam yansıtmaz. 20. yüzyıl Türk dili alanı dışarıdan şuurlu dil planlamalarına tâbi tutulduğu bir yüzyıldır.

Genel Türk dilinin lehçelerini "dil" konumuna getirme yönünde çalışmalar olarak tanımlanabilecek Sovyet dönemi merkezî dil planlaması çalışmaları ve buradan geçerek bu dil planlaması kapsamındaki mahallî uygulamalar 20. yüzyılda Türk lehçeleri arasındaki anlaşılabilirlik oranının düşmesine yol açan önemli dış faktörlerden biri olmuştur. Öte yandan, Rus dilinin bir üst dil olarak bütün sosyo-kültürel ve ekonomik, resmî olarak olmayarak bütün kurumlarda konuşulması, yazılması, kısaca kullanılması Sovyet alanı Türk dilinin çeşitli lehçelerini konuşanları ana dili kaybı tehlikesiyle karşı karşıya da getirmiş, kısıtlı ana dili kullanımı Türk lehçelerinin tabîî gelişmelerini önlemiştir. Lehçeler arası etkileşimin de ortadan kalkmış olması Türk lehçeleri arasındaki ayrılıkların keskinleşmesine yol açmıştır. İletişimin bütünüyle Rusçada yapılması da, böylece lehçe ayrılıklarını gösteren özelliklerin farklı lehçe grubu üyeleri tarafından fark edilmesini de önlemiştir.

Bugün Türk lehçelerinin büyük bir kısmı devlet dili, yazı dili, edebî dil, edebiyat dili vb. konumlarında kullanılmaktadır: Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan Cumhuriyetleri; Rusya Federasyonu içinde Tataristan, Başkurdistan, Çuvaş, Kabartay-Balkar, Karaçay-Çerkes, Dağıstan, Tuva, Saha (Yakut), Altay, Hakas Cumhuriyetlerinde, bu cumhuriyetlerin adıyla aynı adı taşıyan Türk lehçeleri bu sayılan cumhuriyet, bağımsız cumhuriyet ve/veya muhtar cumhuriyetlerde belirtilen statüye sahiptir. Çin Halk Cumhuriyeti'nde özellikle Doğu Türkistan bölgesinde yaşayan "azınlık millet statüsündeki" Uygur Türklerinin de dil kullanım seviyeleri Sovyet dönemi Türk lehçeleri dil durumuna benzerlik gösterir. Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sarı Uygur ve Salarlar başta olmak üzere başka Türk lehçe gruplarına üye Türkler de vardır. İran başta olmak üzere Irak ve Suriye'de, ayrıca Balkan ülkelerinde, Moldova, Ukrayna gibi eski Sovyet cumhuriyetlerinde, Afganistan ve Tacikistan'da da çok sayıda Güney-batı (Oğuz), Güney-doğu (Türkistan/Uygur), Kuzey-batı (Kıpçak) lehçe gruplarına üye Türk lehçelerini ana dilleri olarak konuşan Türkler yaşamaktadır.

HANGİ ÖZELLİKLERE SAHİP OLMAK GEREKİR?

- Edebiyata ilgili
- Dil öğrenmeye ve yapısına ilgili
- Yazılı kültüre ilgili
- Araştırmacı
- Tarihsel gelişime ilgili
- Sosyolojiye meraklı
- Öğretici
- İletişimi gelişmiş

ÇALIŞMA ALANLARI

- Milli Eğitim Bakanlığı
- Kültür ve Turizm Bakanlığı
- TRT
- Üniversiteler
- Yayınevleri
- Arşiv, Müze
- Türk Dil ve Tarih Kurumu
- Türki Cumhuriyetlerdeki Kuruluşlar

PROGRAMDA OKUTULAN BAŞLICA DERSLER

- Osmanlı Türkçesi
- Rusça
- Türk Dil Tarihi
- Türkiye Türkçesi
- Türk Dünyası Tarihi
- Türk Edebiyatı Tarihi
- Türk Halk Edebiyatı
- Yazılı Sözlü Anlatım
- Azerbaycan Türkçesi
- Azerbaycan Türkçesi Metin Aktarma
- Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı
- Klasik Türk Edebiyatı
- Türkmen Türkçesi
- Türkmen Türkçesi Metin Aktarma
- Farsça
- Osmanlı Türkçesi Metin Aktarma
- Azerbaycan Halk Edebiyatı
- Çağdaş Özbek Edebiyatı
- Klasik Azerbaycan Edebiyatı
- Özbek Türkçesi
- Özbek Türkçesi Metin Aktarma
- Türkmen Halk Edebiyatı
- Çağdaş Kazak Edebiyatı
- Çağdaş Kırgız Edebiyatı
- Çağdaş Türkmen Edebiyatı
- Kazak Türkçesi
- Kırgız Türkçesi
- Özbek Halk Edebiyatı
- Çağatay Türkçesi
- Türk Dünyası Klasik Edebiyatı
- Edebiyat Sosyolojisi
- Çuvaş Türkçesi
- Başkurt-Tatar Türkçesi
- Kırım-Tatar Türkçesi
- Türk Dilinin Söz Varlığı
- Mitoloji
- Ses Bilgisi
- Metin Bilgisi
- Eski Uygurca
- Türk Halkları Tarihi
- Anlambilim
- Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı